

УДК [343.9:343.349](477)

Світлана Миколаївна Підкопай,

*ад'юнкт Харківського національного університету
внутрішніх справ*

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЛАТЕНТНОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ЗАКОННУ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ

Журналістика по праву вважається сферою діяльності, яка конструє соціум, визначає дискурсивні атитюдиди. Втручання ж цю сферу закономірно тягне за собою ефекти викривлення реальності, що серед іншого має властивість до нарощування суспільної напруженості, генерування криміногенного потенціалу найбільш широкого спектру проявів. У зв'язку з цим забезпечення свободи журналістської діяльності, вільного і відповідального, професійного збирання та поширення соціально значущої інформації постає одним з базових чинників збереження й зміцнення демократичного, ліберального вектору розвитку українського суспільства і держави; має пряме відношення до забезпечення національної безпеки, а надто на фоні актуалізованих інформаційних кампаній як складових гібридних війн. Відтак, протидія злочинам, передбаченим ст. 171, 345-1, 348-1, 347-1 і 349-1 КК України, виявляється одним з ключових завдань на сучасному етапі державотворення й розбудови людиноцентристської, ліберально-гуманістичної правової системи.

Однак вельми суттєвою проблемою виявляється неможливість сформувати достовірну інформаційну модель вказаного сегменту злочинності як об'єкту кримінологічного впливу через високий ступінь латентності злочинів, що його складають. При середньому їх рівні у 210 злочинів протягом 2013–2017 рр., фактичні обсяги виявляються набагато вищими.

Принагідно зауважимо, що, як засвідчило здійснене нами дослідження, латентність злочинів, які посягають на законну професійну діяльність журналістів має здебільшого штучний характер, тобто факт вчинення злочину щодо журналіста є відомим, однак правоохоронні органи не ідентифікують його зі злочинним посяганням на професійну діяльність журналістів, слідчими часто навмисно вноситься до Єдиного реєстру досудових

розслідувань інша кваліфікація злочину. Умисне заподіяння журналісту побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з його професійною діяльністю, часто кваліфікується не за ч. 2 ст. 345-1 КК України, а за ст. 125 КК України (умисне легке тілесне ушкодження), або за ст. 122 КК України (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження). Не є рідкістю й випадки, коли злочини, пов'язані з перешкодження законній професійній діяльності журналіста, кваліфікуються слідчими як хуліганство (ст. 296 КК України), чим досягається мета зниження суспільного резонансу.

Так, наприклад, 23.01.2012 охоронці супермаркету «Сокол» (м. Донецьк) побили трьох журналістів, які приєдналися до рейду громадських активістів з пошуку прострочених продуктів. Коли група виявила несвіжу молочну продукцію, журналісти почали фіксувати це на фото і відео. За наказом адміністратора супермаркету, охоронці почали виштовхувати журналістів та активістів з приміщення, бити їх та відбирати техніку. У цьому злочині прокуратура не побачила перешкодження професійній діяльності журналістів, натомість одного з охоронців покарали за умисне легке тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 125 КК України) і присудили 150 годин виправних робіт [1].

У цьому аспекті звертає на себе увагу думка медіа-експерта О. В. Романюк, яка пропонує розробити нормативно визначені критерії, якими мають керуватися правоохоронці при кваліфікації злочинів, передбачених ст. 171 КК України [2]. Реалізація такої пропозиції, гадаємо, може знизити рівень латентності злочинів досліджуваної категорії.

Окрім того, як виявило проведене нами опитування слідчих Національної поліції, на латентизацію злочинів, передбачених ст. 171 КК України чинять вплив організаційно-управлінські фактори, пов'язані з негативними традиціями, розвиненими в межах інституту процесуального керівництва, а також вимог МВС щодо зменшення відсотку нерозкритих злочинів. У зв'язку з цим, слідчими закриваються кримінальні провадження з різних штучних підстав, в тому числі й через імперативні вказівки прокурорів. Найявні дослідження цієї проблематики свідчать про існування негативної практики в територіальних підрозділах органів прокуратури щодо планового закриття визначеного відсотку

кримінальних проваджень на кінець звітної періоду. За оцінками експертів, іноді частка таких проваджень досягає позначки у 65 % [3].

Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України, у 2013 р. правоохоронними органами за ст. 171 КК України, було закрито 130 кримінальних проваджень, на підставі пп. 1, 2, 4, 6 ч. 1 ст. 284 КПК України, у 2014 р. – 72, у 2015 р. – 48, у 2016 – 74. За ст. 345-1 КК України у 2015 р. закрито 2 кримінальні провадження, у 2016 р. – 6. Найбільша кількість закритих кримінальних проваджень за злочини, що посягають на законну професійну діяльність журналістів, зафіксована у 2017 р. Так, за ст. 171 КК України було закрито 90 проваджень, а за ст. 345-1 КК України – 20. Що стосується кримінальних проваджень по злочинах, передбачених ст. 347-1, 348-1 КК України, – інформація відсутня [4].

Серед іншого вищевказані цифри свідчать також і про те, що слідчими разом з оперативними працівниками не проводиться якісне розкриття злочинів, досудове розслідування кримінальних проваджень, направлених на встановлення осіб, винних у вчиненні злочинів, що посягають на законну професійну діяльність журналістів. Тож на високий ступінь латентності цих злочинів впливають також і недостатній професіоналізм правоохоронців, значна службова завантаженість. В середньому на одного слідчого Національної поліції щороку припадає близько 350 кримінальних проваджень. Цілком зрозуміло, що за таких умов забезпечення належної якості досудового розслідування не може залишатися серед службових пріоритетів.

Крім того, серед інших головних чинників, які впливають на високий ступінь латентності злочинів, передбачених ст. 171 КК України, виділяють такі: невіра журналістів у правовий захист правоохоронних органів, що пов'язана зі стереотипом корумпованості посадових осіб, побоювання за особисту безпеку та безпеку своїх рідних і близьких, невіра в належне покарання винної особи, небажання журналіста після порушення кримінального провадження тратити особистий час на явку до слідчого для проведення процесуальні дії.

З урахуванням викладених обставин, а також експертних оцінок фахівців міжнародних організацій «Репортери без

кордонів», «Press Emblem Campaign», Національної спілки журналістів України, рівень латентності злочинів, передбачених ст. 171, 345-1, 348-1, 347-1 і 349-1 КК України, може бути визначений приблизно у 70 %, що є вельми високим та несприятливим показником. Він обов'язково має бути врахований при організації діяльності щодо протидії цим злочинам.

Мусимо констатувати, що на сьогоднішній день журналіст у випадку перешкодження його законній професійній діяльності не може розраховувати на гарантований захист його прав і свобод. Ступінь його віктимності зростає. При цьому винна особа не несе справедливого покарання за вчинений злочин, чим підживлюється механізм самодетермінації злочинності, поширення правового нігілізму. Відбувається дискредитація правоохоронних органів, підрив авторитету державної влади і її демократичних засад. У зв'язку з цим, є потреба у терміновій розробці низки заходів, щодо зменшення латентності злочинів, які посягають на законну професійну діяльність журналістів, як базової умови підвищення ефективності протидії їх відтворенню.

Список бібліографічних посилань

1. 65 разів побили журналістів у 2012 році // Інститут масової інформації. URL: <http://imi.org.ua/articles/65-raziv-pobili-jurnalistiv-u-2012-rotsi/> (дата звернення: 15.03.2018).
2. Василик Л. Є. Медіабезпека в світлі ст. 171 Кримінального кодексу України: дискусійні аспекти. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2012. Т. 25 (64), № 4, ч. 1. С. 114–119.
3. Орлеан А. М. «Раби показників»: чому прокуратура в ручному режимі регулює статистику злочинів? // Експертний центр з прав людини. 2018. URL: <https://ecpl.com.ua/comments/raby-pokaznykiv-chomu-prokuratura-v-ruchnomu-rezhymi-rehulyuje-statystyku-zlochyniv/> (дата звернення: 19.02.2018).
4. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Генеральна прокуратура України : офіц. веб-портал. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 20.02.2018).

Одержано 11.04.2018

